

ІНТЕРНАТУРА ЯК ПЕРШИЙ ЕТАП ФОРМУВАННЯ ЛІКАРЯ-СТОМАТОЛОГА

Д-р мед. наук, доц. Т. М. Волосовець

**Інститут стоматології Національної медичної академії
післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика, м. Київ**

Висвітлено сучасні інноваційні підходи до підготовки лікарів-стоматологів в інтернатурі відповідно до сучасного стану охорони здоров'я, міжнародного досвіду та засад стоматологічної допомоги населенню.

Ключові слова: лікарі-стоматологи, інтернатура, інноваційні підходи.

ІНТЕРНАТУРА КАК ПЕРВЫЙ ЭТАП ФОРМИРОВАНИЯ ВРАЧА-СТОМАТОЛОГА

Д-р мед. наук, доц. Т. М. Волосовець

Освещены современные инновационные подходы к подготовке врачей-стоматологов в интернатуре в соответствии с современным состоянием здравоохранения, международного опыта и основ стоматологической помощи населению.

Ключевые слова: врачи-стоматологи, интернатура, инновационные подходы.

INTERNSHIP TRAINING AS A FIRST STEP OF DENTISTS FORMING

T. M. Volosovets

The article deals with modern innovative approaches to training dentists in residence in accordance with the current state of health, international practices and principles of dental care.

Keywords: dentists, internship, innovative approaches.

Стан здоров'я населення є одним з основних критеріїв соціально-економічного розвитку країни. Беззаперечним є вплив на здоров'я людини стану порожнини рота та зубів. Оскільки стоматологічні захворювання у дорослих, починаються з дитячого віку, то рання діагностика, адекватне лікування та профілактика таких патологічних станів дає змогу зменшити ризик подальшого їх прогресування.

У час реформування галузі основний акцент підготовки лікарів-стоматологів, які мають володіти глибокими теоретичними знаннями щодо стоматологічної патології, всебічними практичними навичками та широким світоглядом, зумовлює необхідність системних змін у післядипломній підготовці лікарів-стоматологів, ураховуючи міжнародний досвід.

Усе зазначене, безумовно, потребує підвищення якості підготовки лікарів-стоматологів як на додипломному, так і на післядипломному етапі, від чого залежить якість надання стоматологічної допомоги населенню.

Метою реформування стоматологічної освіти на сучасному етапі є:

- відповідність потребам охорони здоров'я;
- підвищення якості підготовки медичних кадрів уведенням ефективної системи організації навчального процесу та контролю якості підготовки спеціалістів на всіх етапах підготовки;
- гармонізація вітчизняної медичної освіти відповідно до вимог ЄС [4].

Зміни, що відбуваються, потребують розробки нових науково-педагогічних підходів, сучасних інновацій у підготовці фахівців зі стоматології, а також узгодження стандартів медичної освіти міжнародними вимогами ефективним використанням матеріально-технічного та наукового потенціалу. Метою таких змін є [2]:

- необхідність навчити лікарів-стоматологів орієнтуватися у глобальному просторі медичних знань, уміти побудувати патогенетично обґрунтований план лікування хворого на засадах доказової медицини й індивідуального клінічного досвіду;
- мотивувати практичних лікарів до постійного самовдосконалення та безперервного професійного розвитку впродовж усього періоду професійної діяльності;
- забезпечити підготовку лікарів до роботи із сучасними інформаційними технологіями.

Нині у вищих навчальних закладах III–IV рівня акредитації МОЗ України щорічно здобувають вищу освіту за спеціальністю «Стоматологія» понад 1930 лікарів, із них лише 75 за державним замовленням (найбільше в Українській медичній стоматологічній академії, Національному медичному університеті, Львівському національному медичному університеті, Івано-Франківському національному медичному університеті, Донецькому та Харківському національних медуніверситетах. На стоматологічних факультетах вищих медичних навчальних закладів

МОЗ України також навчається понад 3,2 тисячі іноземних громадян.

Директива ЄС 78/687/ЕЕС визначає такі сучасні вимоги до дантистів (лікарів-стоматологів) [1]:

«Дантиста не можна вважати клінічно компетентним, якщо він або вона не є достатньо добре поінформованими і здатними до виконання завдань у межах прийнятних у даний час клінічних параметрів. Виконанню таких вимог має передувати оцінка компетентності дантиста у зазначених пунктах:

- наявність достатнього розуміння основних, біологічних, поведінкових і медичних наук, на яких базуються сучасна охорона здоров'я порожнини рота і підтримка здоров'я;
- проходження практики з повного спектра загальної стоматології у контексті допомоги хворому в цілому без нанесення шкоди пацієнту або навколишньому середовищу;
- розуміння моральних і етичних обов'язків дантиста у наданні допомоги пацієнтові, як індивідууму, так і в межах певної групи;
- виділення пріоритетів у наданні допомоги згідно з потребами, і співпраця з іншими фахівцями у постановці досяжних цілей щодо зниження захворюваності на хвороби порожнини рота в межах певної групи;
- знання етіології, принципів молекулярно-біологічних процесів, патогенезу, демографічних особливостей, профілактики та лікування хвороб порожнини рота і зубів;
- знайомство з фармакологією ліків прямо і побічно пов'язаних із практикою стоматології та розуміння впливу медикаментозного лікування на загальний стан хворого під час лікування зубів. Мається на увазі наявність компетентності у безпечному прописуванні ліків для пацієнтів із зубними проблемами;
- знання наук щодо біоматеріалів, необхідних для практики лікування зубів;
- забезпечення стоматологічної допомоги з дотриманням етичних та медико-юридичних обмежень, що визначається державою, де практикує дантист;
- контроль перехресного інфікування та запобігання фізичного, хімічного або мікробіологічного забруднення в стоматологічній практиці;
- застосування повного спектра сучасних безпечних методів для знеболення та зняття тривоги під час лікування зубів;
- усвідомлення важливості безперервного професійного розвитку й освіти, аби не відставати від релевантних досягнень в усіх аспектах стоматологічної практики;
- як фахівець сфери охорони здоров'я брати участь у підтриманні здоров'я в суспільстві з певною відповідальністю за підтримку здоров'я порожнини рота і зубів;

- після випуску дантист має бути здатним об'єктивно оцінювати якість допомоги, що надається ним (нею) пацієнтам;
- повинен бути здатним аналізувати релевантну наукову літературу та застосовувати результати наукових досліджень належним чином для безпечної і передбачуваної допомоги пацієнтам».

Відповідно до зазначеного підготовка лікарів-інтернів за спеціальністю «Стоматологія», організація їх навчання повинна мати системний підхід і полягати в ретельному плануванні навчального процесу в інтернатурі, з поетапним контролем рівня набутих знань і вмінь, та виконанні комплексу практичних навичок.

Основними вимогами до обсягу отриманих знань та набутих практичних навичок лікаря-стоматолога є стала послідовність дій: збір анамнезу, клінічне обстеження та застосування додаткових методів дослідження й інтерпретація отриманих результатів, формування діагнозу, а також обрання тактики лікування відповідно до встановлених стандартів та протоколів надання стоматологічної допомоги.

Сучасними галузевими стандартами вищої освіти для спеціальностей напряму «Медицина» за фахом «Стоматологія» передбачена можливість застосування нових форм державної атестації, зокрема комплексного практично-орієнтованого іспиту. З 2005 р. у більшості вищих навчальних закладів уперше проведено державну атестацію стоматологів єдиними практично орієнтованими іспитами, які довели свою ефективність у комплексній оцінці підготовки випускників стоматологічних факультетів.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» та чинного законодавства інтернатура (первинна спеціалізація) є обов'язковою завершальною формою післядипломної підготовки випускників стоматологічних факультетів вищих медичних навчальних закладів МОЗ України та класичних університетів МОН України, після якої присвоюється кваліфікація «лікар-спеціаліст» за спеціальністю «Стоматологія». Без такої кваліфікації лікар-стоматолог не має права здійснювати медичну практику на території України, а після відповідної процедури нострифікації і в інших країнах.

Чинна дворічна інтернатура за спеціальністю «Стоматологія» є першим кроком лікарів-стоматологів у становленні їх як фахівців. Досвід Інституту стоматології Національної медичної академії стоматологічної академії ім. П. Л. Шупика вказує на необхідність приділення особливої уваги до первинної спеціалізації лікарів-стоматологів, які, закінчуючи вищі навчальні заклади, мають добре теоретичне підґрунтя, але недостатню практичну підготовку.

Підставою для проходження інтернатури є диплом лікаря, посвідчення про призначення на роботу за персональним розподілом або довідка про самостійне працевлаштування, угода для лікарів, які будуть навчатися за контрактом.

Загальний порядок проходження інтернатури випускниками вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації та закладів післядипломної освіти визначається постановою Кабінету Міністрів України від 27.02.1992 № 96 і Положенням про первинну спеціалізацію (інтернатуру) випускників медичних (фармацевтичних) вищих навчальних закладів України, затвердженим наказом МОЗ України від 19.09.1996 № 291 [3].

Навчальний план та програма інтернатури (первинної спеціалізації) за спеціальністю «Стоматологія» розроблені провідними спеціалістами опорних кафедр Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика, Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця та Української медичної стоматологічної академії відповідно до Наказу МОЗ України від 23.02.2005 № 81 «Перелік спеціальностей та строки навчання в інтернатурі випускників медичних і фармацевтичних вищих навчальних закладів, медичних факультетів університетів» (із змінами) та наказу МОЗ України від 01.03.2005 № 98 «Про поліпшення якості підготовки лікарів на етапі післядипломної підготовки».

Головною метою інтернатури для лікарів-стоматологів є підвищення рівня практичної підготовки випускників, їхньої професійної готовності до самостійної лікарської діяльності за базовим фахом «Стоматологія».

Інтернатура проводиться в очно-заочній формі: навчання на кафедрах вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації або закладах післядипломної освіти (далі — вищих навчальних закладів) та стажування у базових закладах охорони здоров'я України.

На кафедрах вищих навчальних закладів інтерни навчаються 8 місяців: 5 місяців — на першому році, 3 місяці — на другому році навчання відповідно до типового плану, що передбачає читання комплексних лекцій (в обсязі не більше 5% навчального часу), проведення семінарських занять, клінічних оглядів, клінічних конференцій з аналізом важливих питань діагностики та лікування, експертну оцінку історій хвороб.

Контролем якості знань після інтернатури зі стоматології є ліцензійний інтегрований іспит «Крок-3. Стоматологія», який оцінює відповідність рівня професійної компетентності лікарів-стоматологів вимогам галузевих стандартів та їх готовність розпочати самостійну ефективну та безпечну загальну стоматологічну практику на I та II рівнях надання медичної допомоги.

Нині Центром тестування професійної компетентності фахівців із вищою освітою напрямів підготовки «Медицина» і «Фармація» при МОЗ України вживаються системні заходи щодо оновлення переліку та збільшення до 5 тисяч питань банку тестових завдань ліцензійних інтегрованих іспитів «Крок 3»

зі спеціальності «Стоматологія» із залученням експертів — представників вищих навчальних закладів.

Слід зазначити, що лікар за фахом «Стоматологія» має за достатньо короткий термін оволодіти основами відразу кількох стоматологічних спеціальностей, що, як правило, підвищує вимогливість викладачів профільних кафедр вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти до кожної лекції та практичного заняття з лікарями-інтернами, які повинні бути підготовлені як лікарі-універсали для роботи у первинній ланці практичної охорони здоров'я, котрих вона особливо потребує на сучасному етапі розбудови галузі [7].

Цей вид навчання має форму наставництва, коли молодий спеціаліст працює під керівництвом досвідченіших колег, які беруть на себе відповідальність за інструктаж молодих лікарів і спостерігають за їх роботою. Однак разом із відпрацюванням практичних клінічних навичок є необхідність у подальшій теоретичній підготовці майбутнього лікаря-стоматолога, яка має відбуватися в тісному взаємозв'язку із набуттям практичних навичок [6].

На практичних заняттях удосконалюються знання лікарів-інтернів щодо методів діагностики, лікування та профілактики стоматологічних захворювань, передбачене засвоєння методики роботи новими матеріалами з використанням сучасних технологій, вивчаються та застосовуються «Критерії медико-економічної оцінки надання стоматологічної допомоги на I, II, та III рівнях» (наказ МОЗ України від 28.12.2002 № 507) та Державний реєстр лікарських засобів, дозволених до застосування у медичній практиці, доповнений переліком матеріалів і засобів, які використовуються у стоматології.

Існує так звана академічна тріада, яка «формує» майбутнього лікаря — це педагогічний процес, наукові дослідження і клінічна робота (два останні чинники найбільше стосуються післядипломної освіти). Якщо не доопрацьовано бодай одну складову — це неодмінно відображається на якості підготовки майбутнього лікаря.

Теоретична підготовка включає використання лікарями-інтернами за спеціальністю «стоматологія» таких навчальних ресурсів:

- інформаційних — підручники, навчальні посібники, довідники, монографії, методичні розробки, фотоальбоми тощо;
- матеріально-технічних, до складу яких входить професійне стоматологічне обладнання, фантомні класи (за інноваційним досвідом Інституту стоматології Національної медичної академії післядипломної освіти), інструменти та матеріали;
- дидактичних, що передбачають створення і використання наявних пакетів тестових завдань та ситуаційних задач.

Також відповідно до сучасних засад розвитку вищої медичної освіти необхідно передбачати використання в навчальному процесі під час підготовки лікарів-інтернів:

- новітніх дистанційних та телемедичних технологій;
- віртуальних лекцій;
- майстер-класів та семінарів провідних вітчизняних та закордонних учених.

Практична ж підготовка лікарів-інтернів має включати використання таких навчальних ресурсів: алгоритмічних (тобто створення алгоритму діагностики та лікування визначеної нозологічної одиниці); проблемно-орієнтованих; дослідних; ігрових; діалогових.

Лікарів-інтернів необхідно активно залучати до науково-практичної роботи з використанням особистого досвіду викладачів та спеціальної літератури й електронних баз даних до роботи в науково-практичних конференціях та семінарах.

Підготовка лікарів-інтернів на базах лікувально-профілактичних закладів охорони здоров'я здійснюється керівниками (лікарями першої та вищої категорії) протягом 14 місяців: перший рік — 6 місяців, другий рік — 8 місяців.

Для підтримки безперервності навчального процесу та з метою контролю його якості на базах стажування на стоматологічних кафедрах існує динамічна система зв'язку із базами стажування, на яких інтерни продовжують своє навчання, чому нині приділяє значну увагу МОЗ України (Наказ МОЗ України від 30.10.2013 № 236-Адм. «Про перевірку баз стажування лікарів-інтернів»).

На клінічних базах навчання інтерни ведуть прийом хворих, удосконалюють професійну майстерність, упроваджують сучасні методи діагностики, лікування та профілактики в практичну лікарську діяльність, керуються Наказом МОЗ України від 23.11.2004 № 566 «Про затвердження Протоколів надання медичної допомоги за спеціальностями «ортопедична стоматологія», «терапевтична стоматологія», «хірургічна стоматологія», «ортодонція», «дитяча терапевтична стоматологія», «дитяча хірургічна стоматологія».

На семінарських заняттях лікарів-інтернів на основі досвіду роботи та вивчення спеціальної літератури обговорюють актуальні проблеми діагностики, етіології та патогенезу, лікування, помилки й ускладнення, які виникають під час роботи. Вивчення відповідних розділів закінчується заліком. Залік приймають завідувач відділення, керівник лікаря-інтерна біля крісла хворого. Під час цього інтерн демонструє свої професійні мануальні навички та знання.

Водночас не слід, реалізуючи елементи модульного навчання в інтернатурі, припускати найпоширенішої помилки: проведення викладачем

занять традиційними методами, за яких найчастіше відбувається «переливання» знань від захопленого своїм ораторським мистецтвом викладача лікарям-інтернам, які пасивно слухають тривалу лекцію. Необхідно пам'ятати, що найважливішою умовою навчання за модульним підходом є активне здобування знань лікарями-інтернами шляхом власного пошуку та оволодіння практичними вміннями.

До індивідуального плану лікаря-інтерна, крім основної роботи за фахом, додатково вноситься заплановане виконання наукової роботи, самостійна робота з літературою, санітарно-просвітницька робота, навчання у комп'ютерному класі, піврічна та річна атестація. Індивідуальні плани затверджуються головним лікарем базового закладу та завідувачем профільної кафедри, де будуть навчатися лікарі-інтерни за спеціальністю «Стоматологія».

Під час навчання в інтернатурі кращі лікарі-інтерни можуть одночасно навчатися в магістратурі за спеціальністю «Стоматологія», до якої вступають за конкурсом. Навчання у магістратурі проводиться на тій же кафедрі вищого навчального закладу, на якій лікар-інтерн проходить денну форму навчання в інтернатурі. Вступ до магістратури та навчання у ній регламентується Положенням про порядок підготовки магістрів медицини, що базується на основних засадах «Тимчасового положення про порядок підготовки магістрів медицини», яке затверджено Наказом МОЗ України від 29.04.1996 № 295 «Про внесення змін і доповнень до Тимчасових правил прийому до магістратури в медичних вищих навчальних закладах». Підготовка лікарів-інтернів за спеціальністю «Стоматологія» у магістратурі завершується захистом магістерської наукової роботи, яка в майбутньому може стати базою для кандидатської дисертації.

Викладачі вищих медичних навчальних закладів та закладів післядипломної освіти, які відповідальні за підготовку лікарів-інтернів, надають необхідну методичну та консультативну допомогу керівникам лікарів-інтернів. Адміністративно лікарі-інтерни підпорядковані керівництву базового закладу охорони здоров'я. Під час проходження інтернатури молоді спеціалісти мають усі права і несуть відповідальність за свої дії відповідно до чинного законодавства. Тривалість робочого дня встановлюється відповідно до спеціальності лікаря і регламентується чинним законодавством.

Нормативи прийому для лікарів-інтернів за фахом «Стоматологія» плануються відповідно до навчального плану і програми. Облік роботи лікаря-інтерна проводиться згідно із затвердженою обліковою та звітною документацією лікаря-стоматолога (наказ МОЗ України від 28.12.2002 № 507).

Нині в Україні запроваджуються засади нової системи охорони здоров'я, адже вона потребує нової генерації медичних кадрів, підготовка яких

відповідатиме стандартам Всесвітньої федерації медичної освіти, що передбачають чіткі вимоги до тих інституцій, які займаються підготовкою лікарів. На жаль, вітчизняні вимоги до підготовки лікаря-стоматолога за термінами та обсягами підготовки залишаються на рівні вимог минулого [5].

Саме тому нині вкрай потрібно змістити акценти підготовки лікаря з додипломного етапу на післядипломний. Необхідно вдосконалювати систему післядипломної освіти загалом. І першочергово — реорганізувати інтернатуру за моделлю резидентури.

Передусім сучасна післядипломна освіта потребує системних змін згідно із сучасними світовими й європейськими рекомендаціями та нормативними актами. Тут і оновлення нормативно-правової бази системи, і модернізація змісту освіти, розробка сучасних освітніх стандартів навчання в інтернатурі та резидентурі.

Відповідно до Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications [8], тривалість післядипломної підготовки в резидентурі складає:

- щелепно-лицева хірургія — 5 років;
- стоматологія — 3 роки;
- хвороби зубів, порожнини рота та щелепно-лицева хірургія — 4 роки.

Отже, зміна парадигми системи післядипломної підготовки лікарів-стоматологів передбачає:

- поліпшення мотивації до навчання протягом усього навчального року;
- збільшення питомої ваги самостійної та дослідної роботи;

- формування прозорої системи оцінювання знань і вмінь лікаря-інтерна;
- стимулювання розвитку клінічного мислення;
- уміння впевнено діяти у стандартних та нестандартних клінічних ситуаціях.

Сучасні інформаційно-комунікативні технології відкривають нові перспективи для підвищення ефективності первинної спеціалізації лікаря-стоматолога. Електронні комп'ютерні підручники та посібники, дистанційна освіта, симуляційні програми, віртуальні тренажери — далеко не повний перелік напрямків, які успішно розвиваються в сучасних системах освіти.

До того ж необхідно зазначити, що, викладаючи стоматологічні дисципліни, необхідно дотримуватися раціонального співвідношення електронних технологій навчання з основними принципами клінічної медицини — «лікар має готуватися біля ліжка хворого» та «хворий — книга — хворий».

Це вимагає модернізувати Інтернет-ресурси вищих навчальних закладів щодо навчальних матеріалів із профільних дисциплін. Забезпечувати їх системне поповнення й оновлення, систематичне проведення навчально-наукових тематичних відеоконференцій, подальшу розробку, впровадження й удосконалення сучасних інтерактивних навчальних систем із їхньою інтеграцією до професійних мереж.

Саме такими нам убачаються засади підготовки лікарів-стоматологів в інтернатурі, яка має стати дійсним «містком знань» між додипломним етапом навчання та безперервним професійним розвитком лікарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Директива ЄС 78/687/ЕЕС щодо професійних вимог до дантистів.
2. Павленко О. В. Запровадження міжнародних стандартів якості післядипломної підготовки лікарів-стоматологів / О. В. Павленко, І. П. Мазур, О. М. Ступницька // Современная стоматология. — 2012. — № 2. — С. 143.
3. Про затвердження Положення про спеціалізацію (інтернатуру) випускників вищих медичних і фармацевтичних закладів освіти III–IV рівня акредитації медичних факультетів університетів. Наказ МОЗ України від 19.09.1996 № 291, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 03.12.1996 за № 696/1721.
4. Результати діяльності вищих медичних (фармацевтичного) навчальних закладів IV рівня акредитації та закладів післядипломної освіти МОЗ України у процесі реформування сфери охорони здоров'я на сучасному етапі / О. К. Толстанов, М. С. Осійчук, О. П. Волосовець, Ю. С. Пятницький // Матеріали X ювілейної Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю «Кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладах України на новому етапі», 18–19 квітня 2013 р., м. Тернопіль. — Ч. 1. — Тернопіль: ТДМУ; Укрмедкнига. — 2013. — С. 10–14.
5. Система управління якістю медичної освіти в Україні / Ю. В. Вороненко, І. Є. Булах, Є. Г. Гончарук [та ін.] // Дніпропетровськ: Арт-Прес, 2006. — 211 с.
6. Фесенко В. І. Досвід методичного управління підготовкою лікарів-інтернів-стоматологів на етапах очної та заочної інтернатури / В. І. Фесенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/13_EISN_2013/Medecine/13_136249.doc.htm.
7. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення України та санітарно-епідемічну ситуацію у 2011 році / Гол. ред. Р. В. Богатирьова // К., 2012. — 439 с.
8. Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications.